

15. Муруева Э.К. Экологические затраты для целей характеристики экологичности предприятий / Э.К. Муруева // Актуальные проблемы экономики и новые технологии преподавания (Смирновские чтения): Материалы IV междунар. научно-практич. конф. – Санкт-Петербург, 2005. – Т. 1.

16. Новак У.П. Екологічний облік як інструмент сталого розвитку / У.П. Новак, О.І. Тарканій // Економіка: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць. – Вип. 245: в 5 т. – Т. 2. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 309–313.

17. Саенко К.С. Учет экологических затрат / К.С. Саенко. – 2005. – 376 с.

18. Хлобистов С.В. Екологічна безпека трансформаційної економіки / С.В. Хлобистов // РВПС України НАН України; відп. ред. С.І. Дорогунцов. – К.: Агентство «Чорнобильінтер-форм», 2004. – 336 с.

УДК 658.155

О.І. Пацула

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ У ДІАГНОСТИЦІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Розглядається використання економічного аналізу в проведенні діагностики економічної безпеки підприємства. Виокремлено ряд показників, які доцільно використовувати для оцінки кожної функціональної складової економічної безпеки.

Ключові слова: діагностика, економічний аналіз, економічна безпека.

Рассматривается использование экономического анализа в проведении диагностики экономической безопасности предприятия. Определен ряд показателей, которые целесообразно использовать для оценки каждой функциональной составляющей экономической безопасности.

Ключевые слова: диагностика, экономический анализ, экономическая безопасность.

Some approaches of economic analysis is examined in conducting of diagnostics of enterprise's economic security. An author selected the row of indexes which it would expedient to utilize for the estimation of every functional constituent of economic security.

Key words: diagnostics, economic analysis, economic security.

Постановка проблеми. В умовах нестабільності зовнішнього середовища функціонування основним завданням системи управління підприємств стає необхідність постійного підтримання достатнього рівня економічної безпеки. Для цього система управління на підприємстві повинна перебувати в стані постійного очікування сигналів загроз і ризиків з боку зовнішнього і внутрішнього середовища та вміти адекватно та оперативно реагувати на них. Саме тому важливим є розроблення методики та своєчасне проведення діагностики економічної безпеки.

Стан дослідження. Питанням діагностики економічної безпеки присвячено чимало наукових праць [1; 2; 3; 4], в яких наведено різноманіття методичних підходів до вирішення цієї проблеми. Однак здебільшого вони зводяться до діагностики банкрутства підприємства або до аналізу показників фінансового стану. При цьому залишається невирішеним комплексне використання механізмів економічного аналізу на всіх етапах діагностики економічної безпеки підприємства.

Мета статті полягає у визначенні елементів та використанні механізмів економічного аналізу в діагностиці системи економічної безпеки підприємства.

Виклад основних положень. Термін діагностика (від грецьк. *diagnosis* – розпізнання) в економіці використовується як процес оцінки, на основі комплексу методологічних прийомів, стану об'єкта, предмета, явища чи процесу управління, що дає змогу виявити в них слабкі ланки та «вузькі місця» [7]. В економічній енциклопедії економічна діагностика підприємства визначається як аналіз і оцінка економічних показників роботи підприємства на підставі вивчення окремих результатів, повної інформації з метою виявлення резервів та з'ясування перспектив його розвитку й наслідків поточних управлінських рішень [8]. Виходячи з цього, діагностику економічної безпеки можна охарактеризувати як оцінку стану захищеності потенціалу підприємства від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, що дестабілізують процес функціонування і розвитку підприємства як незалежного господарюючого суб'єкта.

Проведення діагностики економічної безпеки передбачає використання різних методів, прийомів і процедур, але основою та підґрунтям цього процесу є економічний аналіз, однією з ключових функцій якого становить саме діагностична. Ця функція аналізу полягає у встановленні причинно-наслідкових змін економічної системи, у кількісному і якісному вимірюванні впливу факторів на цю зміну і розвиток [9, с. 22]. Іншими словами, важливо не лише виявити певні зміни, а й визначити причину цих змін та оцінити їх наслідки.

У зв'язку з цим, виділимо наступні елементи діагностики стану економічної безпеки:

- визначення мети діагностики;
- вибір сукупності якісних і кількісних показників для оцінки рівня економічної безпеки;
- виявлення факторів, які впливають на зміну показників економічної безпеки;
- оцінка зовнішніх і внутрішніх загроз стабільності економічної безпеки;
- визначення методики діагностування економічної безпеки;
- узагальнення результатів діагностики економічної безпеки та розроблення програми її стабілізації.

Базовим структурним елементом є формування мети діагностики, яку можна визначити як запобігання негативному впливу внутрішніх і зовнішніх загроз на стан економічної безпеки і виявлення резервів його покращення. Слід зазначити, що постановка мети проведення будь-яких заходів на підприємстві повинна бути обов'язково підтверджена обґрунтуванням ресурсного забезпечення її досягнення. В даному випадку йдеться про наявність кваліфікованих аналітиків або фінансову можливість їх залучення зі сторони.

Іншим структурним елементом є сукупність якісних і кількісних показників, система яких тісно переплітається з тими показниками, що використовуються для оцінки фінансового стану підприємства, проте є значно ширшою. Крім того, вважаємо, що ці показники необхідно групувати таким чином, щоб мати можливість оцінки всіх функціональних складових економічної безпеки:

1. *Інтелектуальна і кадрова складова* відіграє провідну роль у вирішенні науково-технічних завдань економічного розвитку і результатів діяльності підприємства загалом. Показниками, на основі яких можна її оцінити, є наступні:

коефіцієнт плінності кадрів, котрий визначається як відношення кількості працівників, які були звільнені за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни та з причин службової невідповідності до загальної чисельності працівників;

коефіцієнт втрат робочого часу визначається як відношення простоїв з будь-яких причин до загальної кількості робочого часу;

продуктивність праці, що характеризує кількість виробленої продукції за одиницю часу;

фондоозброєність праці, яка показує наскільки працівники забезпечені основними засобами, і визначається як відношення вартості основних засобів до чисельності працівників;

коефіцієнт кваліфікації персоналу розраховується як відношення працівників, котрі мають вищу освіту до загальної чисельності працівників;

питома вага витрат на інтелектуальну власність визначається як відношення суми витрат, спрямованих на розробку раціоналізаторських пропозицій, винаходів, ноу-хау тощо до загального рівня витрат підприємства.

Зрозуміло, що чим нижчий коефіцієнт плинності кадрів, втрат робочого часу і, чим більшими є всі інші показники, тим вищий рівень кадрової і інтелектуальної безпеки.

2. *Техніко-технологічна складова.* Для аналізу й оцінки рівня забезпеченості цієї складової пропонується використовувати наступні показники, які, на нашу думку, найповніше характеризують технічний і технологічний потенціал підприємства, а саме:

частка продукції підприємства, що має встановлений сертифікат якості;

частка витрат на покращення якості в сумі загальноновиробничих витрат;

коефіцієнт бездефектної роботи, який визначається як обсяг продукції, зданої з першого подання до загального обсягу зданої продукції.

Чим вище значення перших двох показників і, чим нижче значення третього, тим вищий рівень техніко-технологічної безпеки.

3. *Політико-правова складова* характеризується правовою захищеністю інтересів підприємства та його працівників. З огляду на це, аналізу можуть підлягати наступні показники:

коефіцієнт виконання договорів, який визначається як відношення договірних зобов'язань до фактичного виконання зобов'язань;

питома вага судових справ у загальній сумі договорів підприємства;

питома вага сплачених штрафних санкцій, пені, неустойок у загальній сумі зобов'язань підприємства.

Чим більше значення першого показника і чим менше значення другого і третього, тим вищий рівень політико-правової безпеки підприємства.

4. *Фінансова складова* показує, наскільки ефективно використовуються ресурси підприємства. Її доцільно аналізувати у трьох напрямках:

рентабельності;

фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності;

інвестиційної діяльності.

Перелік показників, за допомогою яких проводиться їх аналіз, є досить широким і нині визначений у численних наукових працях [9; 10; 11], тому не вважаємо за необхідне наводити їх у даній статті. Крім того, у зазначених працях пропонується також застосування інтегрального показника для оцінки фінансового стану та визначення ймовірності настання кризи, проте, на жаль, ці методики недостатньо виправдали себе у вітчизняних умовах і з урахуванням галузевих особливостей підприємства.

5. *Інформаційна складова* характеризується ефективністю системи інформаційного забезпечення і оцінюється за допомогою наступних коефіцієнтів:

- частка неповної інформації у загальному обсязі;
- частка неточної інформації у загальному обсязі;
- частка суперечливої інформації у загальному обсязі.

Збільшення цих коефіцієнтів або високі їх значення свідчить про низьку інформаційну безпеку підприємства.

6. *Екологічна складова* характеризується дотриманням національних норм допустимого вмісту шкідливих речовин, що потрапляють у навколишнє середовище, та екологічних параметрах продукції, яка виробляється. В цьому аспекті для аналізу варто виділити наступні показники:

питома вага витрат на охорону навколишнього середовища у загальній сумі операційних витрат підприємства;

питома вага продукції зі шкідливими речовинами до загального обсягу продукції.

Високе значення першого коефіцієнта і низьке другого свідчить про високий рівень екологічної безпеки.

7. *Силова складова* передбачає забезпечення фізичної і моральної безпеки співробітників, майна та капіталу підприємства, його інформаційного середовища. Оцінка цієї складової може здійснюватися за показником частки витрат на охорону підприємства у загальній структурі операційних витрат.

Після розрахунку і визначення основних показників, які характеризують кожну складову економічної безпеки, необхідно виділити фактори, які впливають чи можуть впливати на зміну цих показників та оцінити зовнішні та внутрішні загрози стабілізації її стану. Як відомо, зміна кожного показника відбувається під впливом чітко визначених економічних, організаційно-технічних, соціально-екологічних та інших факторів. Фактори – це причини, потенційні сили, які впливають на зміну окремих показників чи їх систему. Вони мають суб'єктивний і об'єктивний характер впливу і поділяються на: внутрі-

шні: основні (позавиробничі і виробничі) і неосновні (порушення норм, структурні зрушення) та зовнішні: стан ринку, соціальні і природні умови, державне регулювання [9, с. 98–99].

Щодо загроз економічної безпеці підприємства, то вони також поділяються на внутрішні і зовнішні. До таких загроз відносять: загрозу економічної і юридичної незалежності, політичні загрози, зростання боргових зобов'язань, неефективна інвестиційна політика, відтік інтелектуального капіталу, недиверсифікованість виробничої програми, зниження економічного потенціалу підприємства, низький рівень модернізації виробництва тощо. Крім того, для аналізу і забезпечення принципу пріоритетності його проведення, важливим є поділ загроз: 1) за ступенем впливу на рівень стабільності економічної безпеки на слабкі, середні та сильні; 2) за терміновістю їх усунення на ті, які потребують першочергового усунення, невідкладні та нетермінові; 3) за ступенем важливості на особливо важливі, важливі, незначні, неістотні.

Наступним елементом аналізу економічної безпеки є обрання методів її оцінки, сукупність яких визначається часовою спрямованістю аналізу. Так, ретроспективний аналіз у контексті економічної безпеки спрямований на об'єктивну оцінку її стану, діагностику невикористаних резервів його покращення, виявлення прорахунків у роботі. Можливості цього аналізу значно ширші, оскільки тут може використовуватися широка гама методів при повній та достовірній інформаційній базі. Однак основними інструментами виступають методи порівняння та елімінування.

Механізми оперативного економічного аналізу спрямовані на забезпечення системи управління своєчасною дієвою інформацією про будь-які зміни економічної ситуації, швидке визначення причин цієї зміни для розроблення заходів, спрямованих на попередження та усунення наслідків цих змін, за умови негативного їх прояву. Методичний інструментарій при цьому є дещо обмежений і зводиться, як правило, до спостереження фактичних процесів та порівняння їх з певними нормативними чи плановими параметрами.

Стратегічний аналіз у контексті економічної безпеки підприємства спрямований на розробку стратегії її стабілізації та оцінки її виконання. В процесі його реалізації найчастіше використовуються такі методи, як аналіз сильних та слабких сторін; аналіз сценаріїв, за допомогою якого моделюються випадки виникнення проблем чи ризиків; методи суми цінностей, котрий передбачає визначення певних пріоритетів у забезпеченні достатнього рівня економічної безпеки, що за умов обмеженості ресурсів, дозволить певним чином оптимізувати

витрати. Цікавим є також метод конкурсного аналізу, який ґрунтується на порівнянні оцінки переваг і недоліків підприємств-конкурентів.

Заключним елементом аналізу системи економічної безпеки є узагальнення результатів його проведення та розроблення програми її стабілізації, що передбачає формування чітких рекомендацій з усунення виявлених загроз, визначення заходів для недопущення їх у майбутньому та закріплення відповідальних виконавців.

Висновки. На основі вищенаведеного можна стверджувати, що при проведенні діагностики економічної безпеки активну участь беруть механізми економічного аналізу. Адже саме він володіє тим інструментарієм, що здатний формувати та надавати своєчасну та дієву інформацію про стан усіх фінансово-господарських процесів, а також зміни цього стану з метою запобігання появи кризових явищ чи інших загроз економічній безпеці.

Звичайно, зазначене не вичерпує усіх можливостей економічного аналізу і не охоплює всього спектра економічних показників, які можуть використовуватись в оцінках рівня та стану економічної безпеки. Тут важливе застосування індивідуального підходу, враховуючи особливості кожного суб'єкта господарювання. Елементом подальших досліджень може стати розрахунок критичних значень для аналізу сукупності наведених нами показників, який би враховував галузеві особливості підприємств.

1. Руденко І.В. Діагностика економічної безпеки підприємства / І.В. Руденко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2009new/8_rudenko.htm.

2. Козаченко Т.В. Економічна безпека підприємства. Сутність та механізми забезпечення: монографія / Т.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.

3. Хома І.Б. Формування системно-комплексного підходу в оцінці рівня економічної безпеки підприємства / І.Б. Хома // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Проблеми економіки та управління. – № 611. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2008.

4. Беликов И.Я. Комплексная система обеспечения экономической безопасности предприятия / И.Я. Беликов // Менеджер и менеджмент. – № 11. – 2007. – С. 34–38.

5. Полозова Т.В. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства: проблемні аспекти / Т.В. Полозова, М.Ю. Журавель // Вісник економіки транспорту і промисловості. – № 29. – 2010. – С. 355–358. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vetp/2010_29/10ptvies.pdf.

6. Погосова М.Ю. Методичний підхід до визначення резерву запасу міцності щодо збереження поточного рівня фінансової безпеки підприємства / М.Ю. Погосова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – № 29. – 2010. – С. 351–355. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/Vetp/2010_29/10pmufsm..pdf.

7. Міщенко Н.Г. Фінансовий аналіз як метод діагностики фінансового стану підприємства / Н.Г. Міщенко // Науковий вісник Українського державного лісотехнічного університету. – Випуск 15.2. – 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlut/15_2/192_Mischenko_15_2.pdf.

8. Економічна енциклопедія: у 3 т. – Т. 1 / редкол.: С.В. Мочерний. – К.: Академія, 2000.

9. Мних Є.В. Економічний аналіз: підручник / Є.В. Мних. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 412 с.

10. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л.О. Лігоненко. – К., 2000. – 390 с.

11. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: монографія / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2004. – 268 с.

УДК 339.13.012.434:338.246.025

І.М. Горбан

ОЦІНКА І ПРОГНОЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАЛОСТІ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА У КОНТЕКСТІ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Розглянуто результати проведеного наукового дослідження розробки теоретичних положень і методів аналізу, оцінки і прогнозування економічної сталості торговельних підприємств у контексті їх економічної безпеки.

Ключові слова: методика розрахунку впливу збурюючих факторів, розподіл випадкових величин факторів зовнішнього середовища, величина грошового потоку, економічна сталість, економічна безпека.

Рассмотрены результаты проведенного научного исследования разработки теоретических положений и методов анализа, оценки и прогнозирования экономического постоянства торговых предприятий, в контексте их экономической безопасности.

Ключевые слова: методика расчета влияния возмущающих факторов, распределение случайных величин факторов внешней среды, величина